

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének kiadványai és kiadói tevékenysége 2020-ban

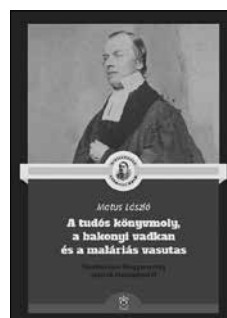
2020 második fele rendhagyóvá vált a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének (MSZKI) életében is. A koronavírus-járvány okozta veszélyhelyzet miatt nekünk is több programot kellett lemondanunk, illetve némelyeket módosítanunk. Többek között nem rendezhettük meg legújabb könyveink bemutatóit, és nem vehettünk részt a pozsonyi őszi könyvvásáron sem, ahol korábban rendre ismertettük legújabb kiadványainkat. Ezért döntöttünk úgy, hogy könyveinkből ezúttal írásban adunk egy kis ízelítőt. A következőkben tizenegy kötetéről lesz szó röviden. Szót ejtünk egyrészt azokról a már megjelent kiadványokról, melyeknek bemutatója elmaradt, de beszámolunk nyomtatásban lévő és a közeljövőben megjelenő könyveinkről is. Ezek mellett néhány tervezett kiadványt is beharangozunk. Ebben a cikkben elsősorban az talál magának olvasnivalót, akit érdekel a költészet, a néprajz, a népszokások és a történelem.

Megjelent *Maruzsné Dr. Sebó Katalin* legújabb monográfiája, a *„Poetika priestoru v poézii Slovákov v Maďarsku“*. A könyv bemutatóját a Covid-19 járvány miatt kialakult helyzet miatt kétszer is le kellett mondani, jó hír azonban az, hogy az olvasók az MSZKI honlapján¹ megismerkedhetnek a könyvvel. A szerző bevezető gondolatai és a könyvvégi összegzés mellett a kötet öt nagyobb fejezetből és több alfejezetből áll, amelyek bemutatják a magyarországi szlovákok költészetét. A szerző *Gregor Papuček*, *Alexander Kormoš* és *Imrich Fuhl* munkáján keresztül elemzi a Pilis-hegyet mint inspiráció-forrást. A harmadik nagy fejezetben a tér poétikáját veszi górcső alá, a negyedikben az Alföldet és a templomot mint inspirációs forrást *Juraj Dolnozemský* életművében, az utolsó fejezetet pedig az anyanyelv és az identitás tematizáló szerepének szentelte. A következők után a könyv magyar nyelvű összefoglalója, az irodalomjegyzék is helyet kapott, és a könyv egyik bírálójának, *dr. Dagmar Mária Anocának* a monográfia kapcsán megfogalmazott gondolatai is olvashatók. *Maruzsné Dr. Sebó Katalin* a könyv céljáról a következőket írta: *„Szándékunk szerint az új könyv hozzájárulhatna a Magyarországon élő szlovákok mentalitásának bennfentesebb, megbízhatóbb és mélyebb megismeréséhez. Motiválhatja egyrészt az olvasók érdeklődését a magyarországi szlovák költészet iránt, másrészt a költők tevékenységét is.“* A szerző a szlovák tanárok, a szlovák irodalommal foglalkozó kutatók és szlavisztika szakos hallgatók mellett mindazok figyelmébe ajánlja a kötetet, akiket érdekel az (alföldi szlovák) irodalom.

Szintén el kellett halasztanunk *Alica Kurhajcová, PhD.* besztercebányai egyetemi oktató könyvének bemutatóját is, mely a *„Nyilvános ünnepségek és történelmi emlékezet Magyarországon (1867-1914). Besztercebánya, Zólyom, Losonc és Rimaszombat példáján“* címet kapta. A kötet a Kor/ridor sorozat 12. köteteként látott napvilágot. A kiadvány – a szerző 2015-ben megjelent szlovák nyelvű könyvének magyar fordítása –, mely az osztrák-magyar kiegyezéstől az első világháború kitöréséig tartó időszak nyilvános és politikai indíttatású ünnepségeinek bemutatásával ismerteti az említett települések lakói történelmi emlékezetének és identitásának formálódását. A 349 oldalas könyvben a szerző olyan témákról ír, mint az osztrák-magyar kiegyezés utáni magyar nemzetiségi politika; a magyar kormány asszimilációs politikájának végrehajtása városi nyilvános ünnepek, dinasztikus ünnepségek révén (Ferenc József koronázási évfordulói, születésnap ünnepségei, a gyász megnyilvánulásai Erzsébet császárné és királyné elvesztése miatt, Szent István király napjának ünnepe, március 15-i ünnepségek stb.). A könyv végén található egy angol nyelvű összefoglaló, a szerzői megjegyzések, valamint a felhasznált források és irodalomjegyzéke. Mindezeket gazdag képmelléklet és a történelmi személyek névjegyzéke teszi teljessé.

Már a nyomdában van a 2018-ban megjelent szlovák nyelvű kötet magyar kiadása, mely a csehszlovák-magyar lakosságcserevel foglalkozó konferencia tanulmányait tartalmazza. A könyv a *„Hív az anyaföld? A Csehszlovákia és Magyarország közti lakosságcsere 1946-1948.“* címet viseli, s a Kutatóintézet *Acta partis minoris Slovacae* konferenciakötetét magában foglaló könyvsorozatának következő darabja. A kötet szerkesztői, *Zsilák Mária* és *Demmel József* egyetértettek abban, hogy ha a Csehszlovákia és Magyarország között végbement lakosságcsere a magyarországi szlovákok szempontjából szeretnék bemutatni a magyar olvasóközönségnek, akkor érdemes a kötetet magyar nyelven is közreadni. Ez valójában egy kibővített változat, hiszen nemcsak előző szlovák nyelvű kiadványban szereplő szlovák és a magyar szerzők magyarra fordított szövegeit tartalmazza, hanem két kiegészítő tanulmányt is a megboldogult *dr. Krupa András*, intézetünk nemzetközileg elismert néprajzkutatója lakosságcserevel foglalkozó írásai közül. Ezek alapul szolgálnak a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek motivációinak megértéséhez is. A tanulmányokat a szerzők rövid ismertetése és egy névjegyzék követi.

¹ <http://vusm.slovaci.hu/images/fileadmin/kutato/ekonyv/0085.pdf>

„Slovenské inšpirácie z Čívu” címmel hamarosan megjelenik az MSZKI 36. nemzetközi interdiszciplináris kutatótáborának anyagából készült tanulmánykötet is. A tábor 2019 júniusában Piliscséven működött. A nemzetközi eseményt (ahogy a kiadványt is) dr. Zsilák Máriának ajánlottuk, aki itt ünnepelte kerek születésnapját. A könyv tizenegy szerző tizenegy tanulmányából áll, s a *Studia Interdisciplinaria* könyvsorozatunk következő kötete. Bár tudományos munkákat tartalmaz, az írások a laikusok számára is érthető nyelven íródtak. A képi függelék nemcsak díszítik a könyvet, hanem bővítik a szövegekben található ismereteket is. A könyvet a piliscsévieknek is szántuk, hiszen egyszerre szól róluk és nekik.

Aki figyelemmel kíséri a weboldalunkat, észrevehette, hogy az e-könyveinket tartalmazó részbe felkerült egy, a magyarországi szlovák nemzetiségi oktatásról szóló kiadvány, mely a Kassán 2019. október 15-én megrendezett nemzetközi tudományos konferencia tanulmányait tartalmazza.² A tanácskozás a kassai székhelyű Szlovák Tudományos Akadémia Társadalom- és Pszichológia-tudományi Központ Társadalomtudományi Intézete (CSPV SAV) és az MSZKI közös projektjének keretén belül került

megrendezésre. A „*Reflexia slovenského národnostného školstva v Maďarsku v kontexte súčasnosti a ďalších perspektív jeho fungovania.*” című kötet és a konferencia célja is az volt, hogy teret adjon a magyarországi szlovák nemzetiségi oktatás működéséről és távlatáról szóló szakmai beszélgetéshez. A bevezető szerint „*mivel a szlovák oktatás jelenlegi kutatása nem mutat képet a szlovák nemzeti oktatás helyzetéről és perspektíváiról Magyarországon, a projekt célja az aktuális problémák kiértékelésének segítségével a tanárokkal együtt meghatározni a megoldások kulcsfontosságú területeit és jellemezni a magyarországi szlovák oktatás működésének minőségi javítására vonatkozó követelményeket.*” A kötet tizenkét szerző kilenc tanulmányát tartalmazza. Az első részben a két intézet közös projektjének elméleti és módszertani keretét ismertető tanulmányok kaptak helyet, a másodikba a projekthez szorosan kapcsolódó tanulmányok kaptak helyet. A harmadik blokk olyan írásokat tartalmaz, amelyek az oktatási kérdések különféle aspektusait tárják fel – a felsőoktatást, az iskolák történetét, valamint a tanárok személyiségét. A szerzők között a két intézet kutatói mellett a magyarországi szlovák nemzetiségi oktatás tanárai, valamint a magyarországi szlovák iskolák szlovákiai vendégtanárai is megtalálhatók. A konferenciát

² <http://vusm.slovaci.hu/sk/kiadvanyok/2019-01-24-11-39-51>

nemcsak a kutatóknak, hanem a nagyközönségnek is szánták annak érdekében, hogy fokozzák az érdeklődést a magyarországi szlovák iskolák iránt. Ezért is döntött úgy az MSZKI, hogy az elhangzottakat nyomtatott könyv formájában is kiadja.

Intézetünk számára a 2020-as év azért is különleges volt, mert egy új könyvsorozatot indítottunk *Bibliotheca Ludovici Haan* néven. A sorozatban a magyarországi szlovákok múltjával foglalkozó monográfiákat, gyűjteményeket és fontosabb forrásokat közlünk magyar és szlovák szakemberektől, történészektől. Idén jelenik meg: Ludovít Jaroslav *Hrdlička* visszaemlékezésének utánnomása (szlovák nyelven), *Matus* László magyar nyelvű tanulmánygyűjteménye és *Haan* Lajos eddig ismeretlen kézírata kétnyelvű kiadásban. A könyvsorozat szerkesztője a Kutatóintézet történésze, Demmel József, PhD.

Fontosnak tartottuk, hogy több mint hetven év után ismételtén kiadjuk Ludovít Jaroslav *Hrdlička* „*Spoved' a účtovanie exulanta*” című memoárját. A szlovák nemzeti érzelméről is ismert, 1904-1920 között tótkomlói evangélikus lelkészként tevékenykedő *Hrdlička* visszaemlékezése az egyik legértékesebb kordokumentumnak számít, mely korhűn szemlélteti a magyarországi szlovákok életét a huszadik század első évtizedeiben. Karol *Hrdlička* nagylaki lelkész fiaként a pozsonyi emigrációjában írt emlékiratait is a komlóiaknak, s úgy általánosságban a délföldi szlovákoknak dedikálta. Életét végigkövetve egyetérthetünk azzal a kijelentéssel, hogy őt „eleve predesztinálták” a Délföldre, ahogy arra ő maga hivatkozik írásában. A reprint kiadás három részből áll: az első rész az eredeti emlékiratot tartalmazza, melyet egy alapos szlovák nyelvű életrajzi tanulmány követ a kötet szerkesztőjétől, az MSZKI tudományos segédmunkatársától, *Szuda* Krisztina Esztertől. A tanulmány címének magyar fordítása: „*Ami kimaradt a Spoved'-ből. Ludovít Jaroslav Hrdlička ismeretlen világa*”. A harmadik rész *Hrdlička* kronológiai életrajza, amely megörökíti életének legfontosabb eseményeit. Az életrajzi tanulmány nem az emlékiratban megírt eseményeket elemzi, hanem új információkat nyújt a lelkész életének eddig fel nem derített éveiből, megismerteti az olvasókat gyermekkorával, a Szarvason és Pozsonyban töltött diák éveivel, ismerteti káplán és fiatal lelkészi éveinek fontosabb eseményeit, valamint a végén röviden összefoglalja tevékenységét és szerepét a csehszlovák politikai életben pozsonyi emigrációjának első éveitől egészen haláláig (1920-1953).

Az új könyvsorozat második kötete magyar nyelvű, s „*A tudós könyvmoly, a bakonyi vadkan és a maláriás vasutas. Tanulmányok Magyarország szlovák történelméről*” címet kapta. A szerző, *Matus* László kiemelkedő kutatója az 1920 előtti magyarországi szlovák evangélikus társadalom történetének. Tanulmányai e tárgykörben úgy Szlovákiában, mint Magyarországon többnyire szlovákul kerültek publikálásra. A kötet ezeket a magyar nyelven még nem közölt tanulmányokat tartalmazza, melyek mellett helyet kapott

még pár, elsőként itt olvasható írás is. A 231 oldalas kötet kilenc tanulmányának egyike a pest-budai szlovák evangélikusok lelkészenek (*Ján Kollár*) és iskolatanítójának (*Ján Kadavý*) vizsályát ismerteti, de kitér *Ján Kollár* kölcsönösség-értekezésére is. Felteszi a kérdést, hogy miért érzéketlen a magyar bölcsészettudomány az együtt élő alárendelt közösségek megnyilvánulásai iránt. Az etno-konfesszionális szolidaritás egyik aspektusát, *Masztis* János aszódi tanító felmentésén keresztül szemlélteti. Vizsgálja a pest-budai szlovákok körében kialakuló pártspártiak és autonomisták küzdelmét, felekezeti identitás nemzeti-politikai tartalommal való feltöltését, az 1913-1916-os evangélikus zsinat előkészítése során szervezett szlovák szolidaritási akciót. Az első világháborút követő magyarországi nem magyar nemzetiségi identitás problémakörét a szerző különböző egyének politikai fegyelmi ügyén keresztül elemzi. A magyarul megjelenő kiadvány célja az, hogy közelebb hozza a magyar közvéleményhez a magyarországi szlovákok történetét, ugyanakkor rámutasson a magyarországi nemzetiségek története kutatásának fontosságára, időszerűségére.

A sorozat harmadik kötete, a „*Korhelyek és nyelvek Nagylakon. (Családi konfliktusok egy dél-alföldi mezőváros evangélikus egyházközségében a 19. század közepén)*” Demmel József szerkesztésében adja közre *Haan* Lajos eddig ismeretlen kéziratát magyar és szlovák nyelven. A lelkész 1851-1855-ben Nagylakon írt feljegyzései nemcsak egyedülálló egyháztörténeti forrásnak számítanak, hanem a szlovák evangélikus parasztcsaládok mindennapjaiba is betekintést nyújtanak. A lelkész egyik feladata ugyanis az istentiszteletek és egyéb szertartások megszervezése mellett az egyház és a társadalom normáinak betartása/betartatása volt. Érdekes, hogy *Haan* a jegyzeteit magyarul írta. A szlovák fordítást *Chlebniczky* János végezte. A jegyzőkönyv az első olyan kiadott forrás, melyben olvashatunk az evangélikus egyházi fegyelem napi gyakorlatáról. A könyv négy fő részre oszlik: az első részben Demmel részletes tanulmányát olvashatjuk a XIX. századi Nagylakról, melyben a nagylaki társadalmat, s az abban az évszázadban itt végbement változásokat, valamint *Haan* szerepét elemzi. Választ ad ugyanakkor arra is, hogy a szerelem kapott-e szerepet a házasság során. Végül bemutatja *Haan* Lajos házasságait is. A bevezető tanulmány után megismertet minket a lelkész jegyzeteivel, hangsúlyozza annak sajátosságát. Később tárgyalja a jegyzetekbe foglalt konfliktusokat, külön alfejezeteket szentelve minden esetnek. Tájékoztat a veszekedésekről, panasztípusokról, a hűségéről és hűtlenségről, a válás elméletéről és gyakorlatáról, de bemutatja a nő családban elfoglalt helyét is. A részletes diagramoknak és grafikonoknak köszönhetően, melyek a lelkész által leírtak alapján a konfliktusokról készültek, képi ábrázolást is kapunk. Ezek megkönnyítik a kérdés térbeli és időbeli elhelyezését, a jobb megértését. A tanulmányokat a következtetések levonása, befejezés és bibliográfia

követi, majd közlésre kerül „Haan Lajos nagylaki ev. lelkész hivatalos jegyzőkönyve 1851.k eszt. szent Mihály naptól” eredeti magyar nyelvű jegyzőkönyve, s annak szlovák fordítása. A szerző szavaival: „Haan Lajos jegyzőkönyvén [...] keresztül elsősorban egy zárt közösség, a nagylaki evangélikus szlovákság életébe, sőt, egy mindeddig ismeretlen világba, a parasztsaládok hétköznapjaiba nyerhetünk bepillantást. A Haan által élénk tárt történetekből sokat megtudhatunk a korabeli házasságok belső világáról, a férfi és női szerepek határaitól és korlátairól s a köztük lévő egyenlőtlenségről [...] is.”

Az MSZKI saját könyveinek kiadása mellett a magyarországi szlovák önkormányzatokkal és más szervezetekkel együttműködve is ad közre munkákat. Ilyen együttműködés volt a 2019-ben a nagylaki Ivan Krasko kiadásában megjelent, prof. PhDr. Ladislav Lenovský által írt „Slováci v Maďarsku (etnokultúrne sondy do vybraných komunit)” című tanulmánykötet is. A 123 oldalas kötet olyan tanulmányokat tartalmaz, amelyek az egyes településeken 2005 és 2017 között lezajlott néprajzi kutatásokon alapulnak, s melyek az MSZKI által szervezett interdiszciplináris kutatótáborokból származnak. Ezeknek Lenovský is gyakori résztvevője. A gyűjtemény célja, hogy átfogó formában kínálhasson a téma kutatói számára komplex anyagot, a településekre jellemző sajátosságok összehasonlításának lehetőségével. A szerző vizsgálta a csabai szlovákok identitását, Pilisszentlászló lakosainak helyi, etnikai, vallási, társadalmi-szakmai és kulturális identitását; illetve a bakonyi erdőségben található Jásd település lakosai társadalmi életének tényezőit, a nógrádi Vanyarc szlovákságának identitási összefüggéseit, a Pest megyei Sári szlovákságának kollektív emlékezetét, valamint a tardosi szlovákok identitásának megélését is. Lenovský így írt a magyarországi szlovák közösségekről, illetve nyelvszigetekről: „A szlovákok és a szlovák kultúra itt nem a környező közösségtől elszigetelt társadalmi-kulturális alrendszerként létezik, hanem a multikulturális és többnemzetiségű rendszer integrált részeként”. Az egyes településeken keresztül valóságosan szemlélteti a lokális sajátosságokat, melyek nem csak szlovákok, de sokszor inkább csabaiak, tardosiak, vanyarciak is. A kötet végén helyet kapott egy szlovák, egy magyar, és egy angol nyelvű rezümé, a felhasznált irodalom és az adatközlők listája is.

Volter Domonkos, az ELTE BTK hallgatójának kétnyelvű könyve, a „Prišla z neba novina. Letáky z Pišpeku / Mennyekből jött a hír. Ponyvanyomtatványok Püspökhátvanban” az MSZKI, a Terézvárosi Szlovák Önkormányzat, a Zuglói Szlovákok Önkormányzata, a Püspökhátvani Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat és az ELTE BTK közös kiadásában jelenik meg. A magyar nyelvű szövegeket Zsilák Mária fordította szlovák nyelvre, aki egyben a kötet szakmai lektora is. A könyv egy bevezető tanulmánnyal kezdődik, mely három részre oszlik: az első a népi vallásosságról szóló történelmi adatok összefoglalása a reformációtól az első világháborúig, különös hangsúlyt fektetve az etnikai és felekezeti változá-

sokra. A második rész a XIX. századi népi vallásosság témájához tartozó írott szövegek, a püspökhátvani szakrális ponyvanyomtatványok elemzése. A harmadik rész a hivatalos egyházi kánonon kívüli, a templomban tiltott imák vizsgálata (égi levélként, erős imaként, amulettként is használható, és archaikus népi imádságok). A tanulmányokat forrásanyag kíséri: az Antológiában negyvenhat ponyvanyomtatvány átirata található, a függelékben vallásos népelemek, népi biblikus történetek és különféle egyéb imádságok olvashatók, melyeket zenetörténeti és néprajzi kommentárok kísérnek.

Két nyelven kerül kiadásra Zsilák Mária könyve, a „Moje stretnutie s Čivanmi a ich kultúrou. Súbor etnografických štúdií” (Találkozásaim a csévi emberekkel és kultúrájukkal. Néprajzi tanulmányok gyűjteménye) is, amely méltán tekinthető a szerző eddigi életén át tartó kutatási eredményei összegzésének. A népi (archaikus, apokrif) imák témájának kutatása iránt az 1970-es években kezdett érdeklődni, amikor az ELTE hallgatója és az Eötvös József Collegium tagja volt. A diploma megszerzése után a népi gyógyítás kutatására összpontosított. Bevezetésében a szerző kifejti: „A magyarországi szlovákok népi orvoslásának kutatása kapcsán megmutatkozott, hogy a katolikus településeken a népi gyógyító eljárásokban szerepe van az imáknak is. Ez a tény inspirált arra, hogy a népi imák rétegét is megkíséreljem gyűjteni”. 1989-ben Piliscséven jegyezte le az első népi ima szövegét – szép párhuzam, hogy 2019-ben éppen itt került sor a Kutatóintézet 36. nemzetközi interdiszciplináris kutatótáborának megrendezésére, melynek vezetőjeként a kötet szerzője lehetőséget kapott addigi kutatásának elmélyítésére két témában: a népi vallásosság és a piliscsévi bolgár kisebbség életének és kultúrájának feltárásában. A monográfia négy tanulmányt közöl – az első kettő a fontosabb tényeket és összefüggéseket tartalmaz a szerző már publikált tanulmányaiból, amelyek a csévi kultúrára összpontosítanak. Ezeket egészítette ki a 2019-es kutatótábor során kapott adatokkal. Az utolsó két tanulmány megismertet bennünket a Piliscséven élő nők egyedülálló szokásával, a *barborkázással*. A szlovák nyelvű közlést, annak magyar változata követi. A könyv mindezeket túl gazdag bibliográfiát és az egyes tanulmányok angol s magyar nyelvű összefoglalóját is tartalmazza. A kiadványt a Terézvárosi Szlovák Önkormányzat is támogatta.

Amíg a jelenlegi helyzet nem teszi lehetővé a könyvek élő bemutatását, az érdeklődők szíves figyelmébe ajánljuk weboldalunkat, ahol az eddig megjelent könyveket a <http://vusm.slovaci.hu/sk/nase-publicacie/2019-01-24-11-38-49> oldalon találják meg. Azok számára pedig, akik a könyvekben böngészni is szeretnének, a <http://vusm.slovaci.hu/sk/kiadvanyok/2019-01-24-11-39-51> oldalt ajánljuk figyelmébe, mivel weboldalunkon néhány kötet teljes terjedelmében is hozzáférhető.

Szuda Krisztina Eszter